

עסקים ולומדים

זווית יהודית אקטואלית לקהילת אנשי העסקים

פרשת משפטים, כ"ז שבט התשע"ו

היסטוריה, מודרנה ועבודת מתחדשת

בשנת 1853 יצא לאור בארה"ב ספרו האוטוביוגרפי של סלומון נורתופ אשר תיאר 12 שנים מזוויות מחייו בהם נמכר לעבד למרות היותו אדם חופשי. בשנת 2013 הפך הספר לסרט מטלטל ומעורר מחשבה. אחד הספרים אשר השפיעו עלי מאוד בהיותי נער היה הספר "שורשים" של אלכס היילי המביא את סיפורה של משפחת עבדים בדרום הגזעני של ארה"ב. המשפחה נחטפה באפריקה והובלה בכוח לארה"ב לחיים של עבדות והשפלה. זו גם הייתה הסיבה בגללה הלכתי לצפות בסרט החדש כשיצא לאקרנים. צפיתי וחספתי אגרוף לבטן. הסרט קשה לצפייה, אכזרי מאוד, נוגע במקומות רגישים. כמה פעמים במהלך ההקרנה רצינו אשתי ואני לקום ולעזוב את האולם. אך כמו חור מציק בשן ששבים ונוגעים בו עם הלשון למרות הכאב, נשארנו כמעט בעל כורחנו צופים בזועה. הבמאי לא רחם עלינו הצופים. בתמונות תקריב הוא הפך אותנו לשותפים לזוועות אשר התרחשו לפני כ-150 שנה באחת הדמוקרטיה הנאורות בעולם. סיפורם של העבדים השחורים באמריקה לא נותן מנוח. ההתעללות, המכות, ההשפלות, האונס, הזלזול, הפרדת הורים מילדיהם ונשים מבעליהם הופכים על המסך לתמונות בלתי אפשריות אך גם בלתי ניתנות להתעלמות. באחת מהסצנות כאשר נשאל האדון, בעל האחוזת האכזרי אדווין אפס, מדוע הוא מתאכזר כל כך לעבדים שלו, הוא משיב: "הם הרכוש שלי ואני יכול לעשות בהם כל מה שעולה על דעתי. שילמתי תמורתם סכום נאה ולכן הם שייכים לי". בנימה של צדקנות דתית בכל יום ראשון אותו אדון אכזר מלמד את

עבדיו את כתבי הקודש הנוצרים, בהם הוא מוצא סימוכין למצב הכל כך אבסורדי ואכזרי שבו הוא יכול לעשות בהם ככל העולה על רוחו ולהלקות אותם על כל אי ציות או סטייה מהפקודות. על רקע זה ניצבת במלוא הדרה המוסרי תורת ישראל ביחסה לעבדות. השבוע בפרשת "משפטים" נקרא על דיני עבדים וההבדלים זועקים לשמים ומאירים באור יקרות את הגישה החינוכית והמוסרית למושג "עבד", שדומה שמעולם לא נראה רחוק כל כך מהמציאות האכזרית הקיימת בעולם שאינו יהודי. די אם נצטט מספר הלכות ממקורות שונים ונוכל לנשום את הטוהר המוסרי של התורה: "כול תקראנו עבד לשם ביזיון? ת"ל כי תקנה עבד עברי - התורה קראתו עבד בעל כורחה" (מכילתא). על פי המדרש אפילו לקרוא לאדם "עבד" לשם הביזיון הוא דבר אסור. כמה אסור? עד כדי כך שהתורה עצמה משתמשת בביטוי בעל כורחה, בחריקת שיניים, אך בוודאי לא ככינוי שאפשר להשתמש בו בצורה סדירה.

"מכאן שאי אתה רשאי לשנות את אומנותו" - אינך יכול להעביד את העבד בכל עבודה שתצצה, וודאי לא בעבודות המבזות אותו או כאלה שנועדו לשרת אישית את האדון. מעל לכל מהדהדים באוזננו דברי הגמרא בקידושין (כ עמ"א) המציבים רף מוסרי כמעט בלתי אפשרי: "כי טוב לו עמך - עמך במאכל, עמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי תבן, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו". מסכם את הדברים באופן נפלא הרש"ר הירש בפירושו לתורה: "את הפושע (אדם שגנב ונמכר לעבד בגנבתו) ואת בת הקבצן (נערה שנמכרה על ידי אביה לשפחה) העמידה התורה בראש המשפט האישי ובהם הראתה לדעת מה נחשב בעיניה כבוד האדם וכיצד היא דורשת לשמור על כבוד האדם עד לרבדים הנמוכים ביותר של החברה".

העבד הוא אדם בעל כבוד עצמי, בעל זכויות, בעל אישיות אשר הדרדר למעמדו בשל נסיבות אישיות. לכן הוא לא רכוש האדון ובאופן מוחלט אסור לאדון לעשות בו כחפצו. בראש פרשת "משפטים", בפתיחה לספר החוקים הגדול, מיד לאחר מעמד הר סיני, טורחת התורה להבהיר כיצד יש להתייחס לשוליים, לאנשים אשר לא שפר עליהם גורלם ולאילו שנסויבות חייהם הובילו אותם למקומות אפלים. עלינו להאיר להם את דרכם חזרה מתהומות הנפילה הכואבת.

דווקא על רקע התזכורת הכואבת כל כך בדמותו של הסרט העכשווי ועל רקע קריאת פרשת משפטים עלינו לשאול את עצמנו האם החברה שלנו נקיה מחטא העבדות וההתעמרות? לצערי התשובה אינה פשוטה כלל. ברגעים אלו נמצאות בארץ נשים המוחזקות בכח לאחר שדרכנוניהם נלקחו מהן. כופים על נשים אלה למכור את גופן כשאת הרווחים לוקחים אחרים. בימים אלו נמצאים בארץ פועלים זרים שהגיעו ברישיון לעבוד בחקלאות או בנקיון, אך מועסקים בתנאים מזעזעים, במשכורות רעב תוך התעמרות מילולית ויחס מזלזל. אמנם בימנו אין מכות מגלב המקלפות את העור משכבת הבשר ופוצעות את הגוף, אולם אלימות מילולית ויחס מזלזל ומשפיל בכוחם לקלף את כבוד האדם ולשרוט את הנשמה. בזהירות רבה אני מוצא גם קווי דמיון בין ניצול בני נוער המשועים לכסף ומוכנים לעבוד בעבודת דחק בשעות שאינן חוקיות על פי הגדרות התמ"ת או משרד החינוך, במשכורות אשר אינם אפילו מתקרבות להגדרות המינימום. הניצול הציני של רצונם של אותם נערים להרוויח כסף תוך רמיסת חוקי העבודה הינו חמור כשלעצמו. גם אם היום כל נער או נערה יכולים לקום ולעזוב, עדיין יש במיקסום הרווחים על חשבונם פגם שאינו ראוי לחברה מוסרית.

כשם שבשעת החתונה, ברגעים המשמחים ביותר, עוצרים החתן והכלה ושוארים כוס מתוך הבנה כי כאשר בונים בנין חדש צריך לשים את ליבנו לחורבות הקיימות בעולם, כך בשבת קודש, שבת מנוחה אשר אחת הסיבות לה היא "שמור את יום השבת לקדשו... למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", עלינו לעצור ולזכור כי יש כאלו אשר לא זוכים למצוות השבת, לשעות מנוחה לכבוד ולהערכה, ליחס ראוי והגון לאדם באשר הוא אדם. דווקא עם ישראל אשר מצווה לזכור את עברו "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלוהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. על כן ציווך ה' אלוהיך לעשות את יום השבת." חייב להיות אחד מנושאי דגל המלחמה בעבודת המודרנית אשר לצערנו קיימת גם כיום.

כותב המאמר הינו:

הרב חגי גרוס הוא ראש ישיבת אמי"ת פתח תקווה ומרבני 'צהר'

